

De uitsluiting van Léonce du Castillon uit de Vlaamsch-Christene Volkspartij

F. VAN CAMPENHOUT

Dat tussen 1894 en 1914 de uitbouw van een onafhankelijke christen-democratische stroming in Vlaanderen — de zgn. daensistische beweging — voor een groot deel verhinderd werd door clerus en conservatieve katholieken, is thans algemeen bekend. Minder bekend is dat in de *Christene Volkspartij* en later in de *Vlaamsch-Christene Volkspartij*, die respectievelijk vanaf 1894 te Aalst en vanaf 1897 over heel het Vlaamse land de politieke neerslag waren van deze stroming, ideologische en persoonlijke conflicten de werking en de uitbouw van de beweging vaak hebben geschaad.

Gematigde „daensisten” als de gebroeders Adolf en Pieter Daens en Prosper De Pelsmaeker beschouwden een dissidente partijvorming als een tijdelijk fenomeen en bleven aansturen op een integratie in de *Katholieke Partij*, die ze van binnenuit — o.a. door een democratische poll — wilden hervormen. Een radicale stroming met Hector Plancquaert, Aloïs De Backer en smid Lambrecht, die de partij wilden uitbouwen tot een autonome formatie, kwam na 1897 sterk aan bod en wist zijn aanhangers vooral te recrutereren in Oost- en West-Vlaanderen¹.

Bovendien heeft het probleem van de electorale samenwerking met socialisten en liberalen vaak voor onenigheid gezorgd. Immers, na het succes van 1894 — de verkiezing van priester Daens tot volksvertegenwoordiger — was de verhoopde democratische doorbraak uitgebleven. De stagnatie verwekte ongeduld, wrevel en jaloersheid, en vooral over de juiste weg naar succes bleken diepe meningsverschillen te bestaan.

Ruzies onder daensistische voormannen werden echter niet altijd sereen en binnenskamers behandeld. Iedere querulant probeerde het gelijk naar zich toe te halen, en zelfs maakten daensisten gebruik van politiek-vijandige en franstalige bladen om hun argumenten kenbaar te maken.

De jarenlange vijandschap tussen *Léonce du Castillon* (1869-1941) en *Hector Plancquaert* (1863-1953), en de uitsluiting in 1903 van Du Castillon uit de *Vlaamsch-Christene Volkspartij*, zijn een pijnlijk voorbeeld van deze onenigheid.

1. F.-J. Verdoodt: *Hector Plancquaert (1863-1953), van cultuurbewuste naar sociaal-politiek agerende vlaamsgezindheid*, Wetenschappelijke Tijdingen, XXXIX, 4, okt-nov-dec 1980, blz. 194-206.

Aangezien de nummers van Plancquaerts daensistisch weekblad *Het Recht* van eind 1902-begin 1903 verloren zijn gegaan, moeten we ons onderzoek naar achtergrond, oorzaak en verloop van het conflict baseren op gegevens uit niet-daensistische kranten als *Fondsenblad* (kath.), *Vlaamsche Gazet* (lib.), *Het Laatste Nieuws* (lib.) en *Courrier de Bruxelles* (kath.), die eerst vanaf februari 1903 hun lezers uitvoerig over de ruzie informeerden of hun kolommen openstelden voor de twistende partijen². In de nagelaten — en bewaard gebleven — papieren van daensistische voormannen vindt men weinig gegevens over deze zaak³, en in de daensistische literatuur van vóór 1940 wordt er meestal stilzwijgend aan voorbijgegaan⁴. Ook de mondelinge overlevering onder kinderen van daensisten bevat weinig nieuws⁵. De gegevens waarover we beschikken, zijn bijgevolg onvolledig en soms tegenstrijdig. Alleen wanneer we ze situeren in het geheel van de daensistische strijd en in de opvattingen en ambities van de voornaamste tenoren uit de daensistische beweging, krijgt men enig inzicht in het geheel.

Plancquaert en Du Castillon stamden beiden uit een welgestelde familie in Zuid-Vlaanderen (Plancquaert uit Wortegem, Du Castillon uit Waregem); zij werden gedreven door eenzelfde Vlaamse en christen-democratische bekommernis en konden aanvankelijk het hoofd bieden aan de materiële druk van hun vijanden. Beiden waren ze ambitieus en koppig! Omstreeks 1890 werkte Plancquaert met Du Castillon mee in de *Vlaamsche Bond van Oudenaarde* en in de *Zuid-Vlaamsche Sprekersbond*. Du Castillon steunde Plancquaert toen deze op de gouddag te Roeselare op 13 april 1890 het initiatief nam tot de oprichting van een *Vlaamsche Katholieke Landsbond*. Beiden stichtten in december 1894 een christen-democratische kern in de arrondissementen Kortrijk en Oudenaarde, en een decennium lang hebben ze hun beste krachten gewijd aan de uitbouw van de daensistische beweging.

2. *Fondsenblad* gaf reeds eerder schaarse informatie door onder de rubriek *Allerlei*, nl. op 13/14-12-1902 en 27/28-12-1902.

3. Papieren Plancquaert bij o.a. F.-J. Verdoodt (Erembodegem), Roger De Deken (Petegem), AMVC (Antwerpen). Door Plancquaerts ballingschap van 1918 tot 1929 is wellicht veel interessant materiaal verloren gegaan.

Papieren Du Castillon bij o.a. Louis du Castillon (Fontaine l'Évêque), AMVC (Antwerpen). Na de dood van Du Castillon werd het merendeel van zijn papieren vernietigd.

Papieren Daens bij o.a. Luc Delafortrie (Langdorp), AMVC (Antwerpen), DAVS (Aalst).

4. Bv. in *Priester Daens* door Pieter Daens, Aalst, 1909, 1979². Pieter Daens schreef deze biografie in een voor het daensisme moeilijke periode van ruzie en verval. Bewust legde hij daarom de nadruk op eenheid en ging alle twistpunten zorgvuldig uit de weg.

5. O.a. Roger De Deken (Petegem), Benedikt De Cock, † (Aalst), Mevrouw Louise De Keersmaecker-Du Castillon (Brussel), Mevrouw Cécile Van Esbroeck-Du Castillon (Brussel).

Als journalist kreeg Plancquaert de kans om artikels te schrijven in *Het Zondagsblad van Waereghem* en *Ons Vlaanderen* van Du Castillon⁶; deze publiceerde talrijke bijdragen in *Het Recht* van Hector Plancquaert⁷.

Ook cultureel hadden ze heel wat gemeen, en hun literaire produktie was niet onopgemerkt gebleven. Plancquaert had in 1889 de *Driejaarlijksche Staatsprijs der Nederlandsche Tooneelletterkunde* gewonnen met zijn historisch drama *De Dood van Karel den Goede*. Du Castillon oogstte succes met toneelstukken en zangspelen als *Liefdebloem*, *Théroigne de Méricourt* en *Winternachtsdroom*⁸.

Toch was de samenwerking vóór 1902 niet rimpelloos.

Uit de nagelaten briefwisseling tussen Plancquaert en Du Castillon blijkt dat er reeds in 1895 wrijvingen waren en dat Plancquaert niet steeds op meetings verscheen waar hij beloofd had samen met Du Castillon te spreken⁹. Het stond Plancquaert bovendien niet aan dat De Pelsmaecker en Du Castillon, naar aanleiding van het debat rond de gemeentelijke kieswet, in het voorjaar van 1895¹⁰ contact hadden gezocht met socialistten, buiten weten van priester Daens en hemzelf¹¹. Maar in juli 1896 streeden Du Castillon en Plancquaert op één lijst in het arrondissement Kortrijk¹².

In het voorjaar van 1898 werden in de daensistische pers geruchten tegengesproken over ruzies tussen beide mannen¹³, en Plancquaert steunde Du Castillons kandidatuur voor de parlementsverkiezingen te Dendermonde in het voorjaar van 1898¹⁴.

Het meningsverschil over de vraag of er al dan niet een opening naar links moest komen, kwam opnieuw te berde in de maanden voor de gemeenteraadsverkiezingen van 15 oktober 1899. Du Castillon en priester Daens waren te Aalst voorstanders van een coalitie met socialistten en liberalen. Plancquaert en De Backer wilden apart strijden, maar legden zich uiteindelijk neer bij de situatie in Aalst.

6. *Het Zondagsblad van Waereghem* verscheen van 1885 tot 1890, *Ons Vlaanderen* van 1891 tot 1913.

7. Het weekblad *Het Recht* verscheen van 1894 tot 1914, en van 1924 tot 1930.

8. Frans van Campenhout: *Daensistische voormannen als schrijvers*, in *De Daensistische Beweging*, catalogus, 1981, blz. 64-66.

9. Brief Du Castillon aan Plancquaert: Brussel, 17-4-1895 (Papieren R. De Deken; Fonds Verdoort).

10. Sedert 1894 gebeurden de wetgevende verkiezingen volgens het stelsel van het algemeen meervoudig stemrecht; het was niet langer houdbaar dat verkiezingen voor provincie en gemeente volgens het oude cijnskiesstelsel zouden blijven verlopen. De conservatieven poogden echter door allerlei beperkingen „de invasie (te) beletten van de gemeentehuizen door de socialistten”, zoals A. Daens het in de Kamer zei.

11. K. Van Isacker: *Het Daensisme*, 1965², blz. 78.

12. K. Van Isacker: o.c., blz. 122.

13. *Het Recht*, 6-2-98, 27-2-98; *Klokke Roeland*, 17-4-98, 8-5-98.

14. *Het Recht*, 17-4-98, 1-5-98, 5-6-98; *Le Bien Public*, 30/31-5-98.

Het experiment te Aalst werd echter een mislukking. Niet enkel behaalde de kartellijst geen zetel, maar de daensisten hadden zich openlijk gecompromitteerd. In hun lijsttrekker priester Daens waren ze erg kwetsbaar, ze verloren een stuk van hun geloofwaardigheid en beginselvastheid en geraakten volledig geïsoleerd.

Meteen groeide het latente geschil over de electorale samenwerking met links uit tot een ernstig conflict onder de daensistische voormannen. In januari en februari 1900 werd in de Middenraad van de partij nochtans een compromis bereikt. De *Volkspartij* zou bij de aanstaande wetgevende verkiezingen afzonderlijke lijsten indienen, maar plaatselijke afdelingen mochten naar gelang van de omstandigheden een kartel afsluiten¹⁵.

Plancquaert, die er steeds voor gepleit had om met de *Vlaamsch-Christene Volkspartij* als een autonome formatie aan de verkiezingen deel te nemen, had van dit geschil geen principiële kwestie gemaakt vóór 1900¹⁶. Zelf had hij contacten met socialistten, en omstreeks 1900 was hij als advocaat een gezien persoon in het Gentse milieu van liberalen en vrijzinnigen¹⁷. Toch argumenteerde hij in *Het Recht* dat hij coalities met socialistten tactisch niet wenselijk achtte en met conservatieve katholieken afwees¹⁸.

Maar na 1900 dreigde die occasionele samenwerking een blijvend karakter te krijgen. En de protagonist van deze strekking was Léonce du Castillon.

Sedert november 1900 — datum van ontstaan van de *Vlaamsche Gazet* — werkte Du Castillon mee aan deze liberale krant van Brussel. Dit redacteurschap werd bij Plancquaert en andere daensisten niet onverdeeld gunstig beoordeeld¹⁹, en Du Castillon ging alvast in het verweer. Eind 1901-begin 1902 laste hij in zijn artikelen in de *Vlaamsche Gazet* herhaaldelijk een soort zelfverdediging in²⁰, zonder evenwel te reppen over concrete geschillen met andere daensisten: „Het is me onverschillig in welk blad of in welk midden ik ijver tot ontwikkeling, verbetering en beschaving van het Vlaamsche volk, dat ik bovenal lief heb”²¹.

15. K. Van Isacker: o.c., blz. 154.

16. *Het Recht*, 15-1-1899.

17. Th. Coopman & A. Siffer: *De taalstrijd hier en elders*, Gent, deel I, blz. 271-278 & deel IV, blz. 250; E. Langendries: *De weerslag van de Vlaamse Beweging op de Gentse politiek (1900-1912)*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, R.U.Gent, 1975, blz. 275-276; L. Wils: *De oorsprong van de Kristen-Demokratie*, blz. 71-72; F.-J. Verdoodt: *Hector Plancquaert...*, Wetenschappelijke Tijdingen, 1980, 4, blz. 200.

18. *Het Recht*, 17-12-1899.

19. Volgens Du Castillon waren A. Daens en Plancquaert in december 1901 op de hoogte van het feit dat hij in de *Vlaamsche Gazet* belast was „met kunst- en letterkundige onderwerpen” (*Fondsblad*, 26-2-1903).

20. *Vlaamsche Gazet*, 2-12-1901, 7-12-1901.

21. *De Abominatie van de Desolatie*, in *Vlaamsche Gazet*, 7-12-1901.

In maart 1902 bestond er voor Du Castillon een kans om een betrekking te krijgen bij het franstalige socialistische dagblad *Le Peuple*. Immers, sommige socialisten droomden luidop van een breed democratisch en progressief front, en eind 1902 deed Emiel Vandervelde een oproep tot alle proletariërs zonder onderscheid om in één partij samen te werken²². Du Castillon, die reeds in januari 1902 een pleidooi gehouden had voor eensgezindheid onder de oppositiepartijen²³, stond uiteraard positief tegenover dergelijke toenaderingspogingen. Bovendien zat hij, getrouwd op 11 juli 1899 en vader, in die periode financieel erg in de put en kon een geldelijke steun best gebruiken²⁴. Toch vroeg hij zes maanden bedenktime, ofschoon hij de verzekering had gekregen dat zijn christen-democratische opvatting gerespecteerd zou worden²⁵.

In mei 1902 werd Leo Meysmans tot volksvertegenwoordiger gekozen en zijn plaats van redacteur bij *Le Peuple* kwam vrij. In oktober werden de onderhandelingen met Du Castillon hervat²⁶. Nogmaals drukte deze erop dat hij aan de linkse krant slechts wilde meewerken als „un croyant, croyant sincère et tolérant, pour qui les haines de religion n'existent pas, mais qui est respectueux des libertés modernes”²⁷.

Toch scheen lang niet iedereen in de *Socialistische Partij* te denken als Vandervelde. In plaatselijke afdelingen rees verzet tegen de kandidatuur van Du Castillon en de Algemene Raad wees zijn kandidatuur af²⁸. Enkele bladen hadden echter verkeerdelijk aangekondigd dat Du Castillon bij de *Socialistische Partij* wenste aan te sluiten.

Daarop probeerde Du Castillon in contact te treden met *Het Laatste Nieuws*.

Priester Daens was van deze feiten op de hoogte, maar wenste dat aan het Brusselse initiatief zo weinig mogelijk ruchtbaarheid zou worden gegeven²⁹. Toch lekte het nieuws uit en zorgde waarschijnlijk voor enige deining achter de schermen van de *Volkspartij*. Immers, nog voor Plancquaert zijn beschuldigingen tegen Du Castillon formuleerde in *Het Recht*, werd deze per brief gewaarschuwd door Daens en Vanden Bossche, secretaris van de partij, dat een offensief van Plancquaert nakend was. Maar beide schrijvers stelden Du Castillon gerust³⁰.

22. *Le Socialisme et la Religion*, in *Le Peuple*, 16/17/21-10-1902.

23. *Vlaamsche Gazet*, 15-1-1902.

24. *Courrier de Bruxelles*, 17-2-1903; *Fondsenblad*, 18-2-1903.

25. K. Van Isacker : o.c., blz. 149; *Le Peuple*, 21-10-1902.

26. K. Van Isacker : o.c., blz. 149-150.

27. *Dans le parti de M. Daens*, in *Courrier de Bruxelles*, 8-3-1903.

28. K. Van Isacker : o.c., blz. 150; *Courrier de Bruxelles*, 17/19-2-1903, 4-3-1903.

29. K. Van Isacker : o.c., blz. 150-151; *Courrier de Bruxelles*, 6-3-1903.

30. *Fondsenblad*, 18-2-1903.

In *Het Recht* van december 1902 beschuldigde Plancquaert Du Castillon van „echt en waar verraad” jegens de daensistische partij, omdat hij zou meewerken aan *Het Laatste Nieuws*, „het hatelijkste blad van België voor een gelovige” en zijn kandidatuur gesteld had voor *Le Peuple*. Tevens vroeg hij diens uitsluiting uit de *Volkspartij*³¹.

Du Castillon verdedigde zich in *Het Recht*. In een artikel van nagenoeg twee kolommen beweerde hij „ondanks zijne medewerking aan *De Vlaamse Gazet* zoo goede ‘kristen demokraat’ te zijn als wie anders ook”³². Plancquaert repliceerde met een nagenoeg even lang artikel in *Het Recht*, „waarin vele stichtende dingen te lezen zijn en waarin P. en D.C. strijden over de vraag: wie van hen de kristelijkste (?) demokraat is”³².

Priester Daens probeerde aanvankelijk de scherpe hoeken af te ronden. „Noch M. Plancquaert, noch ‘t is gelijk wie in ‘t bijzonder, heeft het recht iemand uit de partij te verbannen. De Middenraad alleen kan zulk vonnis uitspreken”, en hij verzekerde Du Castillon dat de beschuldigde in elk geval het recht op verdediging zou krijgen³³.

Pieter Daens schreef nog op 28 december 1902: „Laat ons spreken zonder omwegen: M. du Castillon, die veel heeft opgeofferd, moedig gestreden, als Christen-Democraat, de felle schrijver en spreker, de dichter onzer volksliedjes, neen al die bewezen diensten mogen niet vergeten worden. Zoo spreekt het volk, en zoo is ‘t waarlijk recht”³⁴.

Kort daarop raadden zowel priester Daens als Aloïs De Backer Du Castillon aan zich uit de politiek terug te trekken.

Du Castillon eiste echter tot driemaal toe een erejury uit de daensistische partij om uit te maken of de beschuldigingen gegrond waren. Tevens zond hij antiklerikale artikels van Plancquaert naar de Middenraad en diende een klacht in tegen de auteur. Op 10 februari 1903 werd Du Castillon nochtans door de Middenraad uit de partij gestoten, „zonder mij te verwittigen, te dagen of te onderhooren, ja, zonder mij het ‘heilig recht’ van verdediging toe te kennen”³⁵. Du Castillons klacht tegen Plancquaerts antiklerikale artikels werd niet overgemaakt aan de Middenraad.

31. *Vlaamse Gazet*, 22-2-1903. Volgens Van Isacker publiceerde Plancquaert deze aanval in zijn weekblad *Het Recht* van 21 & 28-12-1902. Nochtans verschenen er reeds schaarse reacties op dit conflict, o.a. in *Fondsblad* van 13/14-12-1902, 27/28-12-1902, *De Landwacht* van 28-12-1902 en *Het Land van Aelst* van 28-12-1902. Volgens Rita Kerckhofs lanceerde Plancquaert zijn aanval in *Het Recht* van 14-12-1902 (*Léonce du Castillon (1869-1941). Levensschets en literair profiel*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, R.U.Gent, 1977, blz. 164).

32. *Fondsblad*, 27/28-12-1902.

33. Brief priester Daens aan Du Castillon: 26-12-1902; geciteerd in *Courier de Bruxelles*, 17-2-1903 & *Fondsblad*, 18-2-1903.

34. *Het Land van Aelst*, 28-12-1902; geciteerd in *Vlaamse Gazet*, 22-2-1903.

35. *Mijne uitsluiting als lid der Daensistenpartij*, *Vlaamse Gazet*, 22-2-1903.

Priester Daens was afwezig op de vergadering, omdat hij ziek was. De Backer was, volgens Du Castillon³⁵, niet bij de stemming aanwezig. Volgens *Het Recht* nochtans werd deze bijeenkomst van de Middenraad voorgezeten door Aloïs De Backer en werd volgend verslag opgesteld: „De heeren Leonce Ducatillon van Kuregem, en P. Verraes van St.Gillis-bij-Brussel worden uit de 'Kristene Volkspartij' gesloten, behoudens hun recht van beroep tegen die beslissingen op het eerstkomend kongres der partij”³⁶.

Dit kort verslag vermeldt niets over de redenen van de uitsluiting. Franz Vanden Bossche, secretaris van de partij, schreef in dit verband: „Het is voor redenen van inwendige orde dat M. Ducatillon uitgesloten is”³⁷.

Du Castillon weigerde de uitsluiting te aanvaarden, omdat „de overtreding van het reglement (is) al te klaarblijkend geweest” was³⁸, en wilde zijn zaak voorleggen aan het Congres.

Hij beschuldigde priester Daens van politieke berekening, omkoperij en lafheid: „M. Adolphe Ponce Pilate-Daens”³⁹. Hij schreef onomwonden in de *Courrier de Bruxelles*: „Je crois être un des membres, les plus intègres du parti daensiste: j'y suis, j'y reste”⁴⁰. Daens ontkende de aantijgingen en verweet Du Castillon dat hij gedurende meer dan twee jaar niets meer gedaan had voor de *Volkspartij*.

De discussie ontaardde tenslotte in „een zielige perspolemie tussen Du Castillon en de overige leiders van de volkspartij”⁴¹ en in een bekvechten tussen priester Daens en de katholieke krant zelf. Hij verweet die de grote oorzaak te zijn van vele moeilijkheden rondom de uitsluiting van Du Castillon. Plancquaert noemde de *Courrier de Bruxelles* „het achteruitkruipendste der bewaardersbladen van België”, verwierp „geheel den resem laster”, zonder evenwel de beschuldigingen te weerleggen⁴².

Uit al die artikels blijkt dat priester Daens akkoord ging met de uitsluiting om drie redenen: men kon niet tegelijkertijd redacteur zijn van een liberale krant en kandidaat zijn van een christen-democratische partij; Du Castillons sollicitatie bij *Le Peuple*; Du Castillons weigering zich te onderwerpen aan de beslissingen van de Middenraad⁴³.

35. *Mijne uitsluiting als lid der Daensistenpartij, Vlaamsche Gazet*, 22-2-1903.

36. *Fondsblad*, 14/15-2-1903.

37. *Fondsblad*, 18-2-1903.

38. In brief aan priester Daens somt Du Castillon acht redenen op waarom hij de wettelijkheid van de uitsluiting betwist (R. Kerckhofs: o.c., blz. 166-167).

39. *Courrier de Bruxelles*, 17-2-1903.

40. *Courrier de Bruxelles*, 19-2-1903.

41. K. Van Isacker: o.c., blz. 151; *Courrier de Bruxelles*, 28-2-1903, 10-3-1903.

42. *Fondsblad*, 21/22-2-1903.

43. *Courrier de Bruxelles*, 28-2-1903.

Van Plancquaert zelf zijn in verband met deze zaak weinig authentieke artikels en/of brieven bewaard gebleven. Wel heeft de oude Plancquaert, waarschijnlijk op verzoek van G. Schmoock, enkele herinneringen aan Du Castillon neergeschreven⁴⁴. Plancquaert rept hierin met geen woord over Du Castillons sollicitaties, maar bestempelt hem als een onbetrouwbaar individu, die voor geld geheime informatie uit de Middenraad te Brussel zou hebben doorgespeeld aan *Le Soir* en die bereid zou zijn geweest om over te lopen naar de liberalen. „Daardoor verloor L. alle gezag in de partij en de advocaat De Backer (later volksvertegenwoordiger voor Aalst) en smid Lambrecht, twee der stichters van de partij te Aalst, eischten dat lid Leonce niet meer als kandidaat voor de partij in het Dendermondsche zou mogen optreden. Daar ik de groote stouterik der partij was, werd ik aangeduid om in zijne plaats op te komen”.

Op het congres van de christen-democraten te Aalst in maart 1904, voorgezeten door priester Daens, werd Du Castillon definitief uit de partij gestoten. De verwijdering werd aangevraagd door de afdelingen van Brugge, Gent en Kortrijk en moest gestemd worden door de afgevaardigden van de bonden. Met 40 stemmen tegen 9 werd de uitsluiting bekrachtigd, omdat Du Castillon opsteller was van een blad dat de *Volkspartij* en de godsdienst bestreed⁴⁵.

De gevolgen van deze kwestie bleven echter nog aanslepen tot na de Eerste Wereldoorlog.

Bij de wetgevende verkiezingen van 1904 en 1908 stonden Plancquaert en Du Castillon te Dendermonde op twee verschillende lijsten en ze bekampen elkaar „op leven en dood”⁴⁶. Toch is het veelzeggend dat Plancquaert in 1904 de tweede plaats innam op een kartellijst van christen-democraten en liberalen, terwijl Du Castillon de lijst „*démocrates dissidents*” aanvoerde. In 1908 kwam Plancquaert op met een éénmanslijst, terwijl Du Castillon een coalitie had gesloten met liberalen.

Du Castillon, die altijd geijverd had om de daensistische beweging uit haar isolement te halen, meende zich in 1911 als onafhankelijk christen-democraat geroepen tot een historische bemiddelingsrol tussen de *Katholieke Partij* en de daensisten. Dit naar aanleiding van het wetsvoorstel Schollaert.

Minister van Kunsten en Wetenschappen Schollaert wilde met dit voorstel in één keer de kosteloosheid, de uitbreiding, de leerplicht en de vrije school-

44. *Leonce Ducatillon (Wat ik mij over zijn politiek leven herinner)*, Outer, 3-2-1951 (AMVC, Antwerpen, P 549 H).

45. *Vlaamsche Gazet*, 6-3-1904; *Het Laatste Nieuws*, 8-3-1904; *Klokke Roeland*, 13-3-1904.

46. *Het Recht*, 12-6-1904; *Belgisch Dagblad*, 11-7-1918.

keuze voor het lager onderwijs verzekeren. De linkerszijde reageerde erg negatief.

Du Castillon meende dat de steun van volksvertegenwoordiger Pieter Daens aan minister Schollaert de brug kon slaan tussen de katholieke progressieven en de daensisten. Immers, het wetsvoorstel kwam in grote lijnen overeen met het programma van de *Christene Volkspartij*, en de *Katholieke Partij* die in de Kamer over een meerderheid van amper zes zetels beschikte, had Daens' hulp nodig om in de commissies een meerderheid te halen⁴⁷.

Du Castillon vroeg dus minister Helleputte zijn invloed aan te wenden om de vijandigheid van de katholieken tegen de christen-democraten te Dendermonde te temperen. Dit gebaar van goede wil zou Pieter Daens overtuigen om de rechterzijde te steunen in de schoolkwestie.

Uit de twee nagelaten brieven van Du Castillon aan minister Helleputte i.v.m. dit onderwerp⁴⁸ is het niet af te leiden of Du Castillon een verzoening tot stand wilde brengen over heel Vlaanderen of alleen in Dendermonde, waar hij politiek actief was.

Du Castillon bereidde immers tegelijk een politieke rehabilitatie voor en dong in 1912 te Dendermonde nogmaals naar een parlamentszetel. Hij was thans financieel door de ergste zorgen heen, als journalist en democratisch Vlaming had hij in het Brusselse enige bekendheid gekregen. Tevens wilde hij een eind maken aan zijn moeilijke situatie met familieleden en vrienden, die het hem niet konden vergeven dat hij aan linkse kranten meewerkte.

Op 23 november 1911 schreef Du Castillon, als medewerker aan de *Vlaamse Gazet*, zijn ontslagbrief aan Julius Hoste⁴⁹.

Het is niet met zekerheid uit te maken hoe lang, waar en wanneer precies Du Castillon zich weer in daensistische milieus heeft bewogen. Volgens Delafortrie⁵⁰ was Du Castillon reeds in februari 1910 verschenen op een arrondissementsvergadering van de *Christene Volkspartij* te Aalst. Maar in de Belgische pers van 1910 is geen aandacht besteed aan deze terugkeer. Wel was Du Castillon aanwezig op het Congres te Aalst van 7 mei 1911⁵¹ en op 3 december 1911 kondigde *Het Land van Aelst* zijn terugkeer aan in de *Volkspartij*.

Maar de gedroomde politieke verzoening kwam er niet. Pieter Daens stemde in de schoolkwestie weliswaar met de rechterzijde, doch zijn standpunt leidde binnen de *Volkspartij* tot een scherp conflict⁵². Voor Plancquaert was

47. M. Demeyer: *De val van het kabinet Schollaert*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, K.U.Leuven, 1981.

48. Brieven Du Castillon aan Helleputte, s.d. (Archief Schollaert-Helleputte, R.A.-Brussel).

49. Brief Du Castillon aan J. Hoste: 23-11-1911 (AMVC, Antwerpen, C 1916).

50. L. Delafortrie: *Priester en Pieter Daens*, blz. 253.

51. *De Volkseeuw*, 14-5-1911.

52. *De Volkseeuw*, 18-6-1911.

de val van de rechtse hegemonie het meest directe objectief van elke democratische werking.

Du Castillon vervreemde weer van de partij en op 1 juni 1913 hernieuwde de Middenraad zijn uitsluiting⁵³. In 1914 probeerde hij zelfs zich te Dendermonde op de lijst van de *Katholieke Partij* te laten plaatsen, maar zijn kandidatuur werd verworpen.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog verbleef Du Castillon met zijn familie in Nederland, en werkte er o.a. mee aan *De Vlaamsche Stem*⁵⁴ en aan het *Belgisch Dagblad*. Hij verwierp radicaal elke vorm van collaboratie met de Duitsers en werd door de activisten herhaaldelijk op de korrel genomen⁵⁵. Toen hij in 1919 een laatste keer probeerde een rol te spelen in de daensistische beweging, hield hij er op een aantal essentiële programmapunten — militarisme, Kongo, houding tegenover België — een totaal afwijkende ingesteldheid op na. Alleen bij priester Fonteyne, die eveneens van de beweging was vervreemd, vond hij aansluiting⁵⁶. Plancquaert die activist geworden was en uitgeweken was naar Nederland, was een der eersten die tegen Du Castillon waarschuwde: „'t Is een intrigant (...). 't Ware volop twist in de partij voor iemand die niets aan de partij kan bijbrengen en altijd bereid is al zijn gedachten te verkoopen voor geld”⁵⁷.

Uit geciteerde feiten blijkt dat de uitsluiting van Du Castillon uit de *Vlaamsch-Christene Volkspartij* niet gereduceerd kan worden tot een tweespalt Plancquaert-Du Castillon, maar gezien moet worden in het licht van de malaise en de groeiende spanning onder de daensistische leiders omstreeks 1900. Over de te volgen tactiek waren — zoals in alle partijen — vaak meningsverschillen gerezen, en wellicht heeft niemand in december 1902 vermoed dat het conflict de partijleden jarenlang zou beroeren. De reden waarom deze ruzie grotere afmetingen heeft aangenomen dan de voorgaande, moet gezocht worden bij de twee antagonisten Plancquaert en Du Castillon, die beiden trouw bleven aan hun christen-democratische overtuiging⁵⁸ maar tact en bedachtzaamheid misten.

53. Verslagen Middencomiteit 1912-14 (Papieren R. De Deken, Petegem).

54. In 1915, voordat Nederlandse geldschieters er een activistisch blad van maakten.

55. *De Vlaamsche Post*, 26-7-1915 & 31-7-1915; *Portretten van flaminganten*, N.V. Ons Vaderland, Brussel, 1920, blz. 27.

56. *De Volkseeuw*, 31-8-1919; brief R. Vanderschelden aan Hector Plancquaert: Deerlijk, 19-6-1919 (Papieren R. De Deken, Petegem).

57. Brief Plancquaert aan R. Vanderschelden: Haarlem, 25-4-1919 (Papieren R. De Deken, Petegem).

58. Du Castillon verweet de socialisten hun religieuze onverdraagzaamheid, het collectivisme en hun onverschilligheid voor de morele behoeften van de arbeiders: *Het Recht*, 21-11-1897, 28-11-1897, 5-12-1897; *Het Volksrecht*, 17-12-1897 (bijvoegsel); *Het Volksbelang*, 23 & 30-12-1899; *Vooruit*, 19-12-1899. Maar tot tactische samenwerking was hij al erg vroeg bereid. Op 6-5-1894 had hij op een meeting te Brussel samen met liberalen en socialisten de evenredige vertegenwoordiging bepleit.

Du Castillon was kwetsbaarder dan priester Daens, die als het symbool van de beweging gold, dan De Backer, die volksvertegenwoordiger was, dan Plancquaert, die advocaat en financieel onafhankelijk was, over een eigen daensistisch weekblad beschikte en zich in eigen streek een ruime aanhang had opgebouwd.

Dat er van de kant van Plancquaert enige afgunst heeft geknaagd, lijkt zeer waarschijnlijk. De zes jaar oudere Plancquaert heeft in zijn streekgenoot vrij vroeg een mogelijke concurrent gezien, die bovendien zijn ambitie om in de daensistische partij een leidende rol te spelen — misschien wel dé leidende rol — niet kritiekloos heeft aanvaard. Wel was Du Castillon sedert 1894 gedomicilieerd in het Brusselse en hun wegen gingen gedeeltelijk uiteen. Maar het zwaartepunt van zijn journalistieke en politieke activiteiten lag nog in Oost- en West-Vlaanderen.

Op literair gebied was Du Castillon aardig op weg om Plancquaert voorbij te steken. Deze immers had na 1889 slechts een gering succes geogst met zijn toneelstukken. Du Castillon echer was omstreeks 1900 lid van het Brusselse kunstgenootschap *De Distel*, kwam er in contact met vooraanstaande letterkundigen als Prosper van Langendonck, August Vermeylen en Alfred Hegenscheidt, en schreef toneelstukken en libretti waarop componisten als Paul Gilson, Ernest Brengier en August De Boeck muziek zetten⁵⁹.

In de context van 1902 lijkt ons Plancquaerts beschuldiging aan Du Castillon trouwens erg overtrokken. Vooreerst heeft Du Castillon in 1902 niet meegewerkt aan *Het Laatste Nieuws*⁶⁰, maar alleen aan de *Vlaamse Gazet* waarin hij hoofdzakelijk niet-politieke artikels schreef⁶¹. Zijn bereidheid tot samenwerking met *Le Peuple* geschiedde onder duidelijke voorwaarden⁶².

Belangrijker is echter dat Plancquaert zelf zich best thuis voelde onder liberalen en socialisten, dat hij in 1901 met de linksen onderhandeld had met het oog op een kartel⁶³, en dat hij — volgens Julius Hoste — herhaaldelijk geprobeerd had om met *Het Laatste Nieuws* in contact te treden⁶⁴. Hij was dus allerminst de aangewezen persoon om Du Castillon zijn toenadering tot links onder de neus te wrijven.

59. *Twee Koningskinderen*, muziek Ernest Brengier, werd gecreëerd in het Nederlandsch Lyrisch Tooneel — thans KVO — te Antwerpen op 11-2-1899; *Théroigne de Méricourt*, muziek August De Boeck, op 22-1-1901 & *Winternachtsdroom*, muziek August De Boeck, op 20-12-1902.

60. Wel schreef Du Castillon enkele artikels in *Het Laatste Nieuws* van 1903 en 1904, dus na zijn uitsluiting uit de *Vlaamsch-Christene Volkspartij*.

61. *Het Laatste Nieuws*, 1-12-1902.

62. In het archief van *Le Soir* zijn geen sporen van enige medewerking van Du Castillon terug te vinden.

63. Van Isacker: o.c., blz. 154.

64. *Vlaamse Gazet*, 9-3-1903. Hoste geeft geen details over deze contacten: wanneer ze plaats hadden, wat ze inhielden en wat Plancquaerts concrete objectieven waren. Over Hostes bewering vonden we nergens anders bevestiging of ontkenning.

De wederzijdse aanvallen en verdachtmakingen stapelden zich echter snel op en tenslotte hebben beide antagonistische partijen zich in een situatie geschreven waaruit ze niet meer terug konden zonder ernstig gezichtsverlies.

Over de rol van priester Daens in deze affaire is heel wat gespeculeerd. Priester Daens zelf was bevriend met socialistische en liberale politici en maakte gebruik van hun pers om zich te verdedigen of zijn opvattingen te verspreiden. Maar van samensmelting of opsorping van partijen wilde hij niet weten⁶⁵. Hij was op de hoogte van Du Castellons gedrag en heeft het vóór 1903 niet openlijk afgekeurd⁶⁶.

Priester Daens stond echter tussen twee vuren. De vraag rijst dan ook of zijn afwezigheid op de vergadering van de Middenraad waarop over de uitsluiting zou worden gestemd, geen diplomatieke ziekte was. Toen Du Castellon daarop priester Daens zelf aanviel, beten zowel Adolf als zijn broer Pieter scherp van zich af⁶⁷.

Toch was de ruzie met de Daensen van korte duur. Gedurende de volgende jaren schreef Du Castellon over Adolf⁶⁸ en over Pieter⁶⁹ in vleiende bewoordingen. Hij deed een beroep op Pieter Daens om in februari 1910 het probleem van de onder water gelopen streek van Wetteren, Schellebeke en Overmere in de Kamer ter sprake te brengen. Tijdens de Eerste Wereldoorlog heeft hij opsporingen gedaan en laten doen naar Frans Daens, de zoon van Pieter, die als soldaat vermist was⁷⁰.

Ook Pieter Daens heeft zich, anno 1909, in zijn biografie over zijn broer Adolf, lovend uitgelaten over Du Castellon⁷¹. Na 1918 groeide er zelfs een hechte vriendschap tussen de weduwe Daens en de familie Du Castellon⁷².

In het politieke en electorale jargon dat mensen al te vaak afschildert in termen van zwart en wit, werd Du Castellon bestempeld als een onbetrouwbaar individu. Misschien is het thans mogelijk de zaak iets genuanceerder — en dichter bij de waarheid — te beoordelen.

65. Van Isacker : o.c., blz. 149 & 152.

66. *Courrier de Bruxelles*, 17-2-1903.

67. *Het Land van Aelst*, 22-2-1903.

68. *De waarheid over de zaak Daens* in *Vlaamsche Gazet*, 14-2-1907, 15-2-1907.

69. Pamflet Du Castellon, gedrukt bij P. Daens-Mayart (Archief Schollaert-Helleputte, Rijksarchief, Brussel).

70. Briefkaart van Nijns aan Du Castellon, 17-9-1915 (Papieren Delafortrie, Langdorp).

71. Pieter Daens : *Priester Daens*, blz. 143.

72. Mondeling getuigenis Mevrouw De Keersmaecker-Du Castellon, Brussel, 2-12-1981.